

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Н.О. Кордунова, Л.В. Потапчук. Теоретичний аналіз проблеми становлення особистісної зрілості у студентському віці. У статті розглянуто основні підходи до розуміння особистісної зрілості, що існують у сучасній науці. Обґрунтовано актуальність обраної проблеми, відзначено її недостатню розробленість. Здійснено огляд наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців у цій галузі. Основну увагу зосереджено на вивченні особистісної зрілості як складного й динамічного процесу, що характеризується своїми особливостями на кожному віковому етапі. Становлення особистісної зрілості розглядається як поступове оволодіння особою власним внутрішнім світом. Цей процес здійснюється за допомогою усвідомлення себе як суб'єкта особистого життя, розвиненого почуття відповідальності, самостійності, самодостатності, креативності, толерантності, наявності життєвої філософії, здатності до участі в житті суспільства. Поглиблено й розширено теоретичні уявлення про становлення особистісної зрілості в студентський період життя. Становлення особистісної зрілості в цьому віці розглядається нами як характеристика стану розвитку особистості студента, що виявляється у високому ступені його особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності. Розкриваються професійно значущі характеристики особистісної зрілості, які забезпечують успішне становлення майбутнього фахівця. Доведено, що особистісна зрілість є результатом засвоєння соціально-культурних норм у навчальному процесі вищого навчального закладу і стає в майбутньому фактором професійного становлення.

Ключові слова: особистість, особистісна зрілість, пропріум зрілої особистості, життєва стратегія, самоствердження, духовне "Я".

Н.О. Кордунова, Л.В. Потапчук. Теоретический анализ проблемы становления личностной зрелости в студенческом возрасте. В статье представлены основные подходы к пониманию личностной зрелости, которые есть в современной науке. Обоснована актуальность проблемы, отмечена её недостаточная разработанность. Осуществлён обзор научных исследований отечественных и зарубежных ученых в этой области. Основное внимание сконцентрировано на изучении личностной зрелости как сложного и динамического процесса, который характеризуется своими особенностями на каждом возрастном этапе. Становление личностной зрелости рассматривается как последовательное овладение личностью своим внутренним миром. Данный процесс происходит с помощью осознания себя как субъекта собственной жизни, развитого чувства ответственности, самостоятельности, самодостаточности, креативности, толерантности, жизненной философии, стремления к участию в жизни общества. Расширены теоретические представления о становлении личностной зрелости в студенческий период жизни. Становление личностной зрелости в этот период рассматривается нами как характеристика состояния личности сту-

дента, которая проявляется в высокой степени его личностной конструктивной активности, а также личностной функциональной продуктивности. Раскрываются профессионально значимые характеристики личностной зрелости, которые обеспечивают успешное становление будущего профессионала. Доказано, что личностная зрелость является результатом усвоения социально-культурных норм в учебном процессе высшего учебного заведения и становится в будущем фактором профессионального становления.

Ключевые слова: *личность, личностная зрелость, зрелая личность, растущая личность, проприум зрелой личности, жизненная стратегия, самоутверждение, духовное "Я".*

Постановка проблеми. Становлення особистісної зрілості молоді людини продиктовано логікою сучасної психології. У сучасних наукових дослідженнях чітко виявляється багатоплановий підхід до цієї проблеми. Більшість дослідників стверджують, що зріла особистість є активним суб'єктом життя, реалістично сприймає дійсність і себе, відповідальна і самостійна особистість, яка прагне до пошуку сенсу життя й самореалізації.

Особистісна зрілість є складним і динамічним процесом, що характеризується своїми особливостями на кожному віковому етапі. Особливо значущим у становленні особистісної зрілості є період студентського віку, коли молодь проходить стадію персоналізації на основі цілеспрямованого засвоєння навчальних, професійних і соціальних функцій шляхом свідомого оволодіння професійними знаннями, набуття професійних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел з цієї проблеми дозволив виокремити певні підходи до вирішення питань становлення особистісної зрілості особистості.

Дослідження особистісної зрілості здійснено в гуманітарній психології: А. Маслоу (самоактуалізована особистість), К. Роджерс (повноцінно функціонуюча особистість); в аналітичній психології: К. Юнг (цілісна особистість), Г. Олпорт (зріла особистість); також це питання розглядали в своїх працях К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, О. О. Бодальов, Д. О. Леонтьєв, А. О. Реан та ін.

У сучасних дослідженнях феномен особистісної зрілості розглядається багатьма науковцями і в українській психології (М. Й. Боришевський, Ю. З. Гільбух та ін.). Дослідження з цієї проблеми описано й у працях С. Л. Брагченко, О. В. Завгородньої, Л. В. Потапчук, Т. М. Титаренко, О. С. Штепи та ін.

Більшість дослідників стверджують, що зріла особистість є активним суб'єктом життя, реалістично сприймає дійсність і себе, відповідальна і самостійна особистість, яка прагне до пошуку сенсу життя й самореалізації.

Особливої актуальності особистісна зрілість набуває в професійній діяльності, на що звертають увагу в своїх дослідженнях О.О. Бодальов, Г.Б. Бердник, І.А. Мартинюк, О.О. Прокоф'єва, О.С. Штепа, Л.Г. Рибачук, Н. В. Чепелева та ін.

Становлення особистісної зрілості в період здобуття професії є важливим, тому більшість науковців трактують особистісну зрілість як багатокomпонентну структуру, що є виявом особистісного потенціалу та критерієм особистісного зростання.

Разом із тим, більшість досліджень, присвячених вивченню проблеми особистісної зрілості, не дають цілісного системного уявлення про її становлення в період професійної підготовки, що й визначає актуальність та наше бачення цієї проблеми, щодо якої ми здійснимо теоретичний аналіз та узагальнення наявних підходів до її розв'язання.

Мета дослідження полягає в представленні теоретичного аналізу проблеми становлення особистісної зрілості молоді.

Завдання дослідження. На основі теоретичного аналізу та узагальнення психологічних джерел визначити психологічні аспекти становлення особистісної зрілості в студентський період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема особистісної зрілості є однією з найважливіших сфер дослідження як у зарубіжній, так і у вітчизняній науці. Особистісна зрілість вважається необхідною умовою формування особистості – це один зі структурних компонентів зрілої особистості. Існують два підходи до її розуміння. За першим підходом зрілість розглядається як віковий період розвитку. Другий підхід передбачає розгляд зрілості як якісної характеристики розвитку.

Таку думку розвивав Г. Саллівен, який вважав, що зрілість визначається не стільки біологічним віком людини, скільки рівнем розвитку її особистісних властивостей, готовністю приймати рішення з позиції зрілої особистості, у зв'язку з чим зрілість розглядається як здатність до досягнення, а не самі досягнення.

Серед особистісних властивостей, які можуть бути свідченням зрілості, науковці називають усвідомлення людиною себе як суб'єкта особистого життя. Цю думку розвивають у своїх дослідженнях А. Адлер, Е. Еріксон, А. Маслоу, Ж. Піаже, Д. Річмард та інші науковці. Дослідники акцентують увагу на таких ознаках зрілості, як соціальна турбота, соціальний інтерес, система переконань, любов, турбота, мудрість, самостійність, індивідуальність, наповнення життя високим змістом, здатність планувати майбутнє, самостійність, відповідальність, автономність, незалежність, потреба в самоактуалізації.

Погоджуючись з вищенаведеними думками дослідників, ми дотримуємося думки, що особистість, що зростає, слід розглядати як активного творця власного життя, який має змогу вільно вибирати і розвивати стиль життя, рухатися до самовдосконалення.

На думку К. Роджерса, сама сутність людини постійно рухає її в напрямку особистісного зростання, творчості й самодостатності, що вона

завжди знаходиться в процесі становлення. Цю сутність автор визначив як "самість" чи "Я-концепцію", що символізує головну частину свідомого досвіду індивіда, концепцію про те, ким людина є. Її зміст є продуктом процесу соціалізації й формується через взаємодію з оточенням, зокрема зі значущими іншими [9].

Ми згідні також і з твердженням А. Маслоу, що люди, які досягли повного особистісного розквіту, є самоактуалізованими. Автор запропонував ключові характеристики для опису самоактуалізованої людини й визначив наступні умови її формування: зосередженість особистості на реалізації власного "Я"; кожен свій вибір робити на користь можливості власного зростання; ставати більш реалістичним, існувати фізично відповідно до своєї власної природи; бути чесним і брати на себе відповідальність за власні дії; прислухатися до себе й давати можливість своєму "Я" різнобічно виявлятися; прагнути бути гарним настільки, наскільки це можливо; досягати найвищих переживань; відкривати в собі сильні й слабкі сторони, бути сміливим у подоланні останніх [6].

У концепції Г. Олпорта особистість, яка досягла зрілості, має широкі межі "Я", позитивне уявлення про себе, здатність контролювати власні емоційні стани, здатність до самопізнання, систему цінностей, яка містить головну мету, що й робить життя осмисленим [7].

Своєю чергою Б. Г. Ананьєв відзначав, що особистісна зрілість пов'язана з процесом соціалізації. При цьому критерієм зрілості може виступати підвищення функціонального рівня різноманітних механізмів діяльності [2].

Сучасним продовженням концепції особистості як суб'єкта життєдіяльності стала запропонована К. О. Абульхановою-Славською теорія "життєвої стратегії", відповідно до якої мірою активності й ступенем самостійності особистості в оволодінні досвідом, соціальними цінностями є їхнє присвоєння як один з проявів активності людини. Інший бік цього процесу становить об'єктивація, тобто самовираження, самореалізація людини як суб'єкта життя. Співвідношення присвоєння й об'єктивації визначає характер життєвої позиції, типовий стиль поведінки, життєву стратегію як розв'язання певних життєвих проблем, конструктивний вихід із них [1].

Цікаву думку висловлює О. Штепа про те, що особистість не характеризується статичністю, й визначає риси, які виступають індикаторами особистісної зрілості. Дослідниця, вивчаючи пропріум зрілої особистості, визначила такі його характеристики, як синергічність, автономність, контактність, самосприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, здатність до децентрації та наявність життєвої філософії.

Ці риси мають інтегральну природу, що свідчить, на думку О. Штепи, про визначальність внутрішніх факторів у детермінації особистісної зрілості як динамічної структури. Динамічність цієї структури полягає в її

здатності до самопізнання, саморегуляції та самовизначення, що взаємообумовлюється цими особистісними рисами [13].

Наші дослідження свідчать, що важливими характеристиками зрілої особистості є розвинене почуття відповідальності, потреба в турботі про інших людей, здатність до участі в житті суспільства й ефективному використанні знань і здібностей, до конструктивного розв'язання різних проблем на шляху до повної самореалізації [8].

На рівні психологічного аналізу відповідальність розглядається як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та суб'єктивного сприйняття навколишнього середовища, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку. Людина стає відповідальною, як зазначає М. В. Савчин, у реальних життєвих ситуаціях та обставинах, які несуть у собі моральний конфлікт – зіткнення різних смислових рівнів. Це передбачає залучення механізмів смислоутворення в процес прийняття обов'язку [12].

Важливою умовою зрілості особистості є самостійність. Цікавими є висновки Є. І. Головахи з приводу зв'язку самостійності й реалізації життєвих цілей. У сфері освіти й праці домагання особистості не пов'язані з надією на допомогу. Вектором розвитку є рух у бік самостійності суб'єкта, до саморозвитку [3]. Отже, самостійність є однією з характеристик особистісної зрілості.

Одним з аспектів особистісної зрілості є самоствердження як тенденція соціопсихічного становлення особистості. Самоствердження розглядається авторами як атрибут і об'єктивація соціального відокремлення особистості, що обумовило розуміння опозиції "Я" – "Не-Я" як утвердження особистістю своїх відмінностей, виділення з навколишнього світу. З іншого боку, самоствердження розглядається як передумова відкриття "Я". Пошук себе розпочинається зі спроби визначення й утвердження своєї особистості.

До потреби самоствердження ми зараховуємо потребу в досягненні певних результатів у діяльності й утвердження на цій основі своєї значущості, визнання, довіри, поваги, виконання певних соціальних ролей, потребу в пізнанні своєї індивідуальності, набутті почуття впевненості. Отже, самоствердження є також важливою характеристикою особистісної зрілості.

На різних етапах життєвого шляху особистості спостерігається своєрідний цикл, що характеризує особливості засвоєння особистістю часу. Реалізованість психологічного часу визначається співвідношенням психологічного минулого, теперішнього та майбутнього. Е. І. Головаха підкреслює, що в основі формування психологічного часу лежать реалізовані, актуальні й потенційні зв'язки. Вони ж визначають і специфічні особливості психологічного віку, який залежить від наявності адекватної оцінки минулого й чіткого усвідомлення життєвої перспективи [3].

Проблема становлення особистісної зрілості тісно пов'язана з проблемою становлення мотиваційної сфери індивіда. Під розвиненістю мотиваційної сфери Р. С. Немов має на увазі формування свідомо-вольового рівня мотивації, який полягає, з одного боку, в утворенні ієрархічної регуляції, з іншого – в протиставленні вищого рівня цієї регуляції стихійним імпульсивним захопленням, інтересам. Активне ставлення до своєї мотиваційної сфери дає змогу людині будувати систему цілей на основі підпорядкування мотивів, що є однією з характеристик зрілої особистості.

Особистісна зрілість є досить складним утворенням, що містить у собі характеристики відповідальності в різних сферах діяльності, емоційну зрілість, самоконтроль поведінки, самостійність, високий рівень реалізованості подій життя, адекватність цілепокладання. Ми вважаємо, що особистісна зрілість входить до загальної структури особистості і взаємопов'язана з цілою низкою особистісних особливостей, таких як комунікабельність, довірливість, упевненість у собі [8].

Для Е. Еріксона зрілість особистості є центральною стадією дорослого етапу життєвого шляху людини. Він розумів її в наявності особистісної потреби бути значимим і необхідним для оточення, бути спроможним розв'язувати внутрішні протиріччя, відбудовувати власну систему цінностей, створювати життєву перспективу й визначати стратегічні цілі власного та професійного розвитку. Науковець доводив необхідність сформованості особистісної зрілості до моменту вибору професійного шляху, оскільки професійна діяльність обов'язково наповнюється особистісним змістом і повинна відбивати переконання, цінності, ідеали та мотиви особистості [14].

С. Л. Рубінштейн явище зрілості пояснював як стан особистості, що сприяє розкриттю здібностей, конструктивному спілкуванню з іншими людьми, адекватному сприйняттю реальності, задоволенню значущих потреб людини. На думку науковця, зріла особистість повинна відповідати за якість власного життя, працювати над підвищенням рівня розвитку власних здібностей, збереженням взаємин, удосконаленням професійних умінь, навичок [11].

У наукових дослідженнях С. Д. Максименка процес становлення особистісної зрілості розглядається як поступове оволодіння особистістю власним внутрішнім світом, в міру того як набуває силу духовне "Я", а саме: на першому рівні "духовне Я" вчиться контролювати активність "біологічного Я", на другому рівні – бере під контроль вияви "соціального Я", а на третьому – формує саме себе та виконує функції інтегрального фактора всередині тріади [5]. Ми згодні з думкою науковця і вважаємо, що духовність – це якість, що характеризує розвиток компонентів особистісної зрілості на всіх рівнях їхнього розвитку. Це піднімає людину на вищий рівень у розвитку і водночас збагачує її особистісний потенціал, що ставить зрілу особистість перед наступним вибором на користь самовдосконалення [4].

Отже, особистісна зрілість – це психологічне новоутворення зрілого періоду життя людини у вигляді онтологічного ядра особистості, важливого для єго-ідентичності. Вона є одночасно критерієм особистісного зростання та виявом особистісного потенціалу людини, її життєстійкості в здійсненні своєї життєвої стратегії.

Потенційні можливості для становлення особистісної зрілості існують під час навчання у вищому навчальному закладі. Студентство – це молодь, що проходить стадію персоналізації на основі цілеспрямованого засвоєння навчальних, професійних і соціальних функцій шляхом свідомого оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, набуття професійних якостей. Стрижневою психологічною рисою студентства є тісне переплетення формування особистісної та професійної свідомості.

Важлива особливість психічного розвитку в період студентського життя полягає в тому, що нова соціальна ситуація розвитку (необхідність визначити своє місце в житті як головний компонент цієї ситуації) викликає формування нової й центральної для цього віку духовної потреби – потреби у власному життєвому та професійному виборі.

Отже, особистісна зрілість – характеристика стану розвитку особистості, що виявляється у високому ступені особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності людини. Особистісна зрілість студентів – це характеристика стану розвитку особистості, якого досягають студенти до завершення навчання і що забезпечить їхнє успішне професійне становлення.

Висновки. У результаті теоретичного аналізу ми дійшли висновку, що особистісна зрілість студента є результатом засвоєння соціально-культурних норм у навчальному процесі вищого навчального закладу і стає в майбутньому фактором професійного становлення. Критерієм оптимальності виступає рівень особистісної зрілості, що характеризується узгодженістю особистісного розвитку з вимогами професії.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2002. – 288 с.
3. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. – К. : Наук. думка, 1988. – 143 с.
4. Кордунова Н. О. Визначення структури і генезису професійного образу студентів – психологів / Н. О. Кордунова // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Кос-

тока. – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агенство", 2014. – Том X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 26. – С. 454-467.

5. Максименко С. Д. Психологія особистості: підручник / С. Д. Максименко, М. В. Папуча. – К. : Вид-во ТОВ "КММ", 2007. – 296 с.

6. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с.

7. Олпорт Г. Становление личности. Избранные труды / Д. О. Леонтьев. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.

8. Потапчук Л. В. Психологічна зрілість – основа професійного становлення старшокласників / Л. В. Потапчук // Наукові записки. Сер. Психологія. Педагогіка. – Острог, 2000. – Вип. 1. – С. 66-70.

9. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс ; Универс, 1994. – 480 с.

10. Рябко Ю. В. Зрілість особистісна, психологічна, соціальна / Ю. В. Рябко // [http:// psyh. Kiev. ua](http://psyh.kiev.ua).

11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 72 с.

12. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки : [монографія] / М. В. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 280 с.

13. Штепа О. С. Пропrium зрілої особистості / О. С. Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №2. – С. 26-33.

14. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 480 с.

Spisok vykorystanykh dzherel

1. Abulkhanova-Slavskaya K. A. Strategiya zhyzni / K. A. Abulkhanova. – Slavskaya. – М. : Mysl, 1991. – 299 s.

2. Ananiev B. G. Chelovek kak predmet poznaniya / B. G. Ananiev. – SPb. : Piter, 2002. – 288 s.

3. Golovakha Ye. I. Zhiznennaya perspektiva i professionalnoye samoopredeleniye molodezhy / Ye. I. Golovakha. – К. : Nauk. dumka, 1988. – 143 s.

4. Kordunova N. O. Vyznachennia struktury i henezysu profesiynoho obrazu studentiv -psykholohiv / N. O. Kordunova // Aktualni problemy psykholohiyi : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostiuка. – К. : DP "Informatsiyno – analitychne ahenstvo", 2014. – Том X. – Psykholohiya navchannia. Henetychna psykholohiya. Medychna psykholohiya. – Vyp. 26. – S. 454-467.

5. Maksymenko S. D. Psykholohiya osobystosti: pidruchnyk / S.D. Maksymenko, M. V. Papucha. – К. : Vyd-vo TOV "КММ", 2007. – 296 с.

6. Maslou A. Motivatsiya i lichnost / A. Maslou. – SPb. : Piter, 2003. – 352 s.
7. Olport G. Stanovleniye lichnosti. Izbrannyye trudy / D. O. Leontiev. – M. : Smysl, 2002. – 462 s.
8. Potapchuk L. V. Psykholohichna zrilist – osnova profesiynoho stanovlennia starshoklasnykiv / L. V. Potapchuk // Naukovi zapysky. Ser. Psykholohiya. Pedahohika. – Ostroh, 2000. – Vyp. 1. – S. 66-70.
9. Rodzhers K. Vzgliad na psikhoterapiyu. Stanovleniye cheloveka / K. Rodzhers. – M. : Progress ; Yunivers, 1994. – 480 s.
10. Riabko Yu. V. Zrilist osobystisna, psykholohichna, sotsialna / Yu. V. Riabko // [http:// psych. Kiev. ua](http://psych.kiev.ua).
11. Rubinshtein S. L. Osnovy obshchei phikhologiyi / S. L. Rubinshtein. – SPb. : Piter, 2000. – 72 s.
12. Savchyn M.V. Psykholohiya vidpovidalnoyi povedinky : [monohrafiya] / M. V. Savchyn. – Ivano-Frenkivsk : Misto NV, 2008. – 280 s.
13. Shtepa O. S. Proprium zriloyi osobystosti / O. S. Shtepa // Praktychna psykholohiya ta sotsialna robota. – 2004. – №2. – S. 26-33.
14. Erikson E. Identichnost: Yunost i krizis / E. Erikson. – M. : Progress, 1996. – 480 s.

N.O. Kordunova, L.V. Potapchuk. Theoretical analysis of personal maturity formation in student's age. *The article deals with the main approaches to the understanding of personal maturity, existing in modern science. The relevance of the chosen problem is grounded; its lack of development is stated. Scientific researches review of national and foreign scholars in this field is made. The main focus is made on studying the personal maturity as complex and dynamic process, characterized by own peculiarities of each age period. Formation of personal maturity is considered as gradual mastering by personality its own inner world. This process is carried out by realizing oneself as the subject of personal life, developed sense of responsibility, independence, self-sufficiency, creativity, tolerance, availability of life philosophy, ability to participate in society life. Theoretical concepts about the formation of personal maturity in students' life period are deepened and enriched. Formation of personal maturity in this age is considered by us as characteristic of student's development state, manifested in its high level of personal constructive activity and personal functional performance. Professionally significant characteristics of personal maturity are revealed, that ensure the successful becoming of future specialist. It is proved, that personal maturity is the result of assimilation of socio-cultural norms in educational process of higher educational establishment and in future turns into the factor of professional development.*

Key words: *personality, personal maturity, proprium of mature personality, life strategy, self-assertiveness, spiritual "I".*

Отримано: 18.10.2015 р.